

Posudek diplomové práce Iliny Poňavičové K slovanskému základu *-prav-* ve vyjadřování morálních kategorií správnosti, spravedlnosti a práva (ve světle kognitivní lingvistiky)

Geneze předložené práce je spojena s velkým nasazením a hledáním, se zajímavou vizí a touhou propojit při její realizaci dosti vzdálené oblasti zkoumání – kognitivní lingvistiku, avšak i neurobiologii a etologii na jedné straně, na straně druhé etymologii; současně chtěla diplomantka dostat své slavistické (a česko-srbské) orientaci a tomu, co se jí vyjevovalo skrze ni.

Propojit všechna tato hlediska se diplomantka rozhodla v souvislosti s tématem konceptualizace morálních kategorií správnosti, spravedlnosti a práva, jemuž věnují velkou pozornost kognitivně uvažující lingvisté; připomeňme tu M. Johnsona (a jeho teorii konceptuálních, resp. představových schémat), a pak amerického slavistu A. Cienkiho, o jehož dva zásadní články k tématu se diplomantka opírá. V těchto člancích Cienki dokazuje, že schéma STRAIGHT (rovný/ přímý vs. křivý/ ohnutý) má statut tzv. konceptuálního schématu, že vychází z lidské tělesně-smyslové zkušenosti přímosti a křivosti předmětů v okolním světě (vnímání přímosti jako „nejkratší spojnice mezi dvěma body“, rovné/ přímé předměty registrujeme dříve než předměty zakřivené apod.) a metaforicky funguje mj. jako zdrojová oblast při konceptualizaci morálky. Diplomantka tyto dvě stati obratně interpretuje a v závislosti na velmi podrobném rozboru materiálu ze tří slovanských jazyků – češtiny, ruštiny a srbštiny (ale i z jazyků jiných, naší kultuře velmi vzdálených) – se pokouší dokázat, že to takto nemusí být. (Přitom – vlastně do jisté míry mimo tuto linii - navíc utřídí bohatý trojjazyčný materiál z vybraných oblastí, viz níže.) Nabízí jinou interpretaci, že totiž morální koncept rovný – křivý vychází spíše z vrozených, tělesně se projevujících prvků sociálního chování (např. vzpřímené držení těla u dominantních jedinců). Dokazuje to v závěrečných partiích, vycházejíc zejm. z prací slavného neurobiologa A. Damasia a psychiatra, psychologa a etologa B. Cyrulnika. To je ve stručnosti základní linie práce a vše by asi bylo v pořádku, kdyby byla jasně podaná a jediná. Situaci výkladu diplomantce komplikuje fakt, že chce jakoby najednou postupovat jak „od pojmových oblastí a konceptů ke slovům“, tedy onomaziologicky, tak „od slov (resp. morfémů) k pojům (a pojmovým oblastem)“, tedy sémaziologicky. Obě linie jsou zde dosti zmateně propleteny, zjednodušeně řečeno nevíme, zda se zkoumá primárně kořen *-prav-* ve třech slovanských jazycích a slovní zásoba s ním spojená (jak sděluje název), anebo pojmová oblast daná opozicí rovný/ přímý vs. křivý (jak vyplývá např. z explicitních formulací na s. 7, viz: „Budeme postupovat onomaziologickou metodou (tzn. budeme vycházet od pojmu...“; avšak v záhlaví téže strany stojí titul kapitoly „Výskyt pojmenování odvozených od kořene *-prav-* v současné češtině, srbštině a ruštině“...) Výhrady musíme mít také k formulacím typu „Konceptualizace významů lexémů odvozených od kořene *-prav-*“, (s. 19), jaké se tu bohužel občas vyskytnou.

Dále chci vznést dotaz na význam, resp. důvod použití adjektiva „tvarový“, např. ve spojeních jako „významová oblast (v tomto případě tvarových) konkrét“ (s. 7), „tvarový význam *křivý*“ (s. 24, s. 25, s. 29, s. 30, s. 32, s. 34 – vždy jde o poznámky pod čarou).

Jak už bylo řečeno, práce se pohybuje v několika vzdálených lingvistických (a nejen lingvistických) oblastech, v našem českém kontextu vlastně nemá zatím obdoby. Je těžké nalézt pro práci tohoto typu vhodného vedoucího, přes veškerou snahu jsem se jím necítila být, a zejména v souvislosti s etymologickou složkou práce jsem spoléhala na to, že diplomantka bude v kontaktu se svým francouzským konzultantem. (Tak jako nyní přenechávám posouzení etymologické složky práce kolegovi-odborníkovi.)

Diplomantka se dokáže pohybovat ve vysokých rovinách abstrakce, rozhodně nepostrádá invenci a teoretické myšlení. Je samostatná, dobře pracuje s odbornou literaturou.

Byla také ochotna koncepci práce několikrát zcela přebudovat, přijmout připomínky, vzdát se znehledňujících pasáží apod. Některé partie textu jsou velmi jasně a kultivovaně formulovány (úvod – závěr), práce je – přes výše uvedené nedostatky - bezesporu velmi zajímavá. (Mně kupříkladu přinesla inspiraci a poučení, zejména ve 4. kapitole a v závěru přináší informace a poznatky v našem kontextu dosud nepublikované.) Úkol, který si diplomantka předsevzala, byl však myslím ve svém celku nad její (současné) síly, což neznamena, že by časem práce nemohla uzrát. (Případně – napadá mě – by z ní bylo možné udělat dvě studie.) Po formální stránce je práce (až na několik interpunkčních drobností) v pořádku.

Rozhodně však práci doporučuji k obhajobě a podle jejího průběhu za sebe navrhuji hodnocení „velmi dobře“.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK v Praze

V Praze 9. září 2008